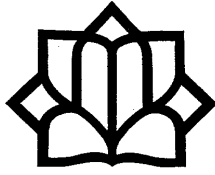

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه کاشان

دانشکده

علوم انسانی

رساله

برای دریافت درجه ی کارشناسی ارشد

عنوان

بررسی و نقد جایگاه عایشه در برخی محورهای علوم قرآنی

نگارش

اشرف بادی زاده

استاد راهنما

دکتر پرویز رستگار جزی

در رشته ی

الهیات (علوم قرآن و حدیث)

شهریور ۱۳۸۸

تاریخ:
شماره:
پیوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه
صور جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

شماره دانشجویی: ۸۵۲۳۴۱۰۲۰۲

نام و نام خانوادگی دانشجو: اشرف بادی زاده

دانشکده: علوم انسانی

رشته: علوم قرآن و حدیث

عنوان پایان نامه: بررسی و نقد جایگاه عایشه در برخی محورهای علوم قرآنی

این پایان نامه به مدیریت تحصیلات تکمیلی به منظور بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد ارائه می گردد. دفاع از پایان نامه در تاریخ ۸۸/۶/۱۶ مورد تأیید و ارزیابی اعضای هیأت داوران قرار گرفت و با نمره ۱۸۱۷۵ به عدد و با درجه عالی به تصویب رسید.

به حروف هیجده و هشتاد و پنج

اعضاء هیأت داوران:

عنوان ، نام و نام خانوادگی	مرتبۀ علمی	امضاء
۱. استاد راهنما: دکتر پرویز رستگار	استادیار	
۲. استاد مشاور: دکتر ماشاءالله جشنی	استادیار	
۳. متخصص و صاحب نظر از داخل دانشگاه: دکتر حمید رضا فهیمی تبار	استادیار	
۴. متخصص و صاحب نظر از خارج دانشگاه: دکتر رحمت الله عبدالله زاده	استادیار	
۵. نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه : دکتر علی اکبر عباسیان	استادیار	

تقدیم به

تو ای هدیه ی آسمانی که خواهی آمد ، پیشکش به دستان پر
از نورت که یاری ام کردند؛ ای که با آمدنت مرغان عشق را بر
اریکه ی نگاهم خواهی نشاند و انتها را آذین به امید واری
خواهی کرد؛ ای یوسف زهرا.

وتقدیم به

پدر و مادرم دو نعمت گرانبهای خداوند که همیشه شانه
هایشان تکیه گاه من بوده و صبورترین مشو قم ، همسرم
و همه ی کسانی که جویای حق و حقیقتند
امید آن دارم که خداوند پذیرای این ناچیز باشد .

تقدیر

مجال مبارکی است تا از اساتید و سرورانی که این کمترین را قرین مهر و

محبت خویش قرار داده اند، سپاس گویم .

* استاد راهنما آقای دکتر رستگار جزی که صمیمانه و مشفقانه و همواره با دقتی

ژرف و با هدایت های عالمانه ی خود ، مرا در انجام این پژوهش یاری

فرمودند.

*استاد مشاور آقای دکتر جشنی که مرا در فرجام این مهم رهنمون شدند.

* از متصدیان کتابخانه ی علوم انسانی به ویژه آقایان اکبریان ، نقوی ، آقاجانی و

کرباسی که در تدوین این تحقیق نقش بسزایی را ایفا کردند .

همچنین سپاسگزارم

از پدر و مادر عزیزم و همسر گرامی و یار شفیقم که با صبر و متانت خود ،

شرایطی مناسب جهت این مساعی خیر فراهم آوردند .

واز دوستانم که در تایپ و تنظیم این رساله مرا یاری کردند .

چکیده

عایشه دختر ابوبکر و همسر پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) و از چهره های سرشناس و یکی از راویان مشهور در عرصه ی چندین علم است که نامش در میان سلسله سند شماری از روایات به وفور یافت می شود .

ایشان از زنان مورد محبوب و مورد علاقه ی رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بوده ، گرچه او مدت هشت یا نه سال بیشتر با آن بزرگوار زندگی نکرد ، ولی در این مدت کوتاه، توانست احادیث زیادی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای مردم بازگو کند .

او زنی باهوش و سخنور و سخاوتمند و پاکدامن بوده که به پاکدامنی این بانو در سوره ی مبارکه ی نور اشاره شده است .

شخصیت علمی عایشه زبازد خاص و عام بوده است به همین دلیل در این رساله به نقش آفرینی های وی در دو مرحله ی اساسی پرداخته ایم: ابتدا نقش وی در علوم مختلف قرآنی از قبیل قرائت ، تفسیر اثری، شان نزول ، جمع و تدوین قرآن و آیات الاحکام بیان شده است.

در مرحله ی دوم به کارکرد حدیثی پررنگ وی در میان صحابیان و بانوان هم عصرش مورد بررسی قرار گرفته است، ما در این زمینه مقایسه ای میان تعداد احادیث عایشه و سایر راویان زن و مرد انجام دادیم و با به دست آوردن آماری تقریبی تعداد احادیثش ، توانستیم ثابت کنیم که عایشه در نقل احادیث پیامبر (صلی الله علیه و آله) سر آمد سایر راویان بوده است .

پس از بررسی دیدگاه های شیعه و اهل سنت در مورد عایشه در یافتیم که اهل تشیع شخصیت این بانوی بزرگوار را زیر سؤال برده اند و بالعکس اهل سنت به ایشان ارج و قرب زیادی داده اند و در مورد شخصیت وی بزرگ نمایی کرده اند، در فصل سوم عواملی که در برجستگی و جلوه دادن شخصیت وی واحادیثش مؤثر بوده ، را مورد واکاوی قرار داده ، سپس در فصل پایانی این عوامل را مورد نقد و تحلیل قرار داده تا با نگاه عالمانه تری او را در جایگاه معتدل ، حقیقی و واقع بینانه اش قرار دهیم .

کلید واژه :عایشه ، صحابه ، تفسیر اثری ، قرائات قرآنی ، شأن نزول ، جمع و تدوین قرآن کریم .

صفحه	عنوان
۱	پیش گفتار.....
۱	موضوع تحقیق.....
۲	زمینه ، سابقه و تاریخچه ی موضوع تحقیق.....
۲	اهداف تحقیق.....
۲	اهمیت و ارزش تحقیق با تأکید بر کاربرد نتایج آن تحقیق.....
۲	فرضیه ها یا سؤال های ویژه
۲	روش انجام تحقیق.....
۳	فصل اول : نگاهی گذرا به زندگانی ام المؤمنین عایشه
۴	مقدمه.....
۵	۱-۱- خاندان عایشه
۵	۱-۲- تولد.....
۶	۱-۳- ازدواج
۸	۱-۴- حضور سیاسی عایشه بعد از رحلت رسول اکرم (ص).....
۹	۱-۵- ویژگی ها و جایگاه عایشه
۹	۱-۵-۱- محبوب پیامبر (ص).....
۱۰	۱-۵-۲- همسر ایشان در دنیا و آخرت
۱۰	۱-۵-۳- برتری وی بر سایر زنان
۱۱	۱-۵-۴- بی گناهی و پاکدامنی

- ۱-۵-۵- علم و آگاهی..... ۱۲
- ۱-۵-۶- رسایی و شیوایی سخن ۱۳
- ۱-۵-۷- پارسایی و ساده زیستی ۱۳
- ۱-۵-۸- بخشندگی و گشاده دستی ۱۳
- ۱-۶- برتری های دیگر ایشان ۱۴
- ۱-۶-۱- مبتلا نشدن به شرک و بت پرستی ۱۴
- ۱-۶-۲- حضور در خانه ی وحی ۱۴
- ۱-۶-۳- درگذشت رسول خدا (ص) در اتاق ایشان ۱۵
- ۱-۶-۴- اتاق وی ، آرامگاه پیامبر خدا (ص)..... ۱۵
- ۱-۷- وفات ۱۵
- فصل دوم : بررسی نقش عایشه در برخی محورهای علوم قرآن و حدیث**..... ۱۷
- مقدمه..... ۱۸
- ۱-۲- تلاش های ایشان در برخی محورهای علوم قرآن ۱۹
- ۱-۱-۲- جمع و تدوین قرآن کریم ۱۹
- ۲-۱-۲- قرائت قرآن کریم ۲۱
- ۳-۱-۲- شأن نزول آیات قرآن ۲۶
- ۴-۱-۲- تفسیر قرآن..... ۳۳
- ۵-۱-۲- آیات الاحکام (فقه) ۳۷
- ۲-۲- نقش و کارکرد حدیثی عایشه..... ۴۶
- ۱-۲-۲- بررسی کارکرد حدیثی ایشان در میان محدثان ۴۶

۴۸ ۲-۲-۲- مشایخ روایی و راویان
۴۹ ۳-۲-۲- شاگردان
۴۹ ۴-۲-۲- امتیازات روایات
۵۱ ۵-۲-۲- اصول و مبانی روایات عایشه ...
 ۶-۲-۲- کارکرد حدیثی عایشه در صحاح ششگانه و مقایسه ی آماری تعداد روایات وی نسبت به سایر
۵۳ زنان محدث
۵۳ ۱-۶-۲-۲- صحیح بخاری
۵۵ ۲-۶-۲-۲- صحیح مسلم
۵۷ ۳-۶-۲-۲- سنن ابن ماجه
۵۹ ۴-۶-۲-۲- سنن ابی داود
۶۱ ۵-۶-۲-۲- سنن ترمذی
۶۳ ۶-۶-۲-۲- سنن نسائی
۶۶ ۷-۲-۲- نمودار ستونی احادیث عایشه در صحاح ششگانه
۶۶ ۸-۲-۲- نمودار ستونی احادیث بانوان محدث در صحاح ششگانه
۶۷ ۹-۲-۲- مقایسه ی آماری تعداد احادیث عایشه و سایر راویان زن و مرد در صحیح بخاری
۶۸ ۱-۹-۲-۲- نام راویان مرد در صحیح بخاری
۷۱ ۲-۹-۲-۲- نام راویان زن در صحیح بخاری
۷۳ ۳-۹-۲-۲- نمودار درصد احادیث راویان زن و مرد در صحیح بخاری
۷۴ فصل سوم : عوامل مهم در فراوانی و گسترش تلاش های علمی عایشه
۷۵ مقدمه

- ۳-۱- عِلل و زمینه های سیاسی ۷۵
- ۳-۲- عِلل و زمینه های کلامی ۸۵
- ۳-۲-۱- همسری اش با رسول خدا (ص) ۸۵
- ۳-۲-۲- عایشه؛ صحابی رسول خدا (ص) ۸۹
- ۳-۲-۲-۱- مفهوم لغوی واژه ی صحابی ۹۰
- ۳-۲-۲-۲- صحابی در اصطلاح ۹۱
- ۳-۲-۳- تفاوت دیدگاه اهل سنت و شیعه درباره ی صحابه ۹۳
- ۳-۲-۴- صحابه از نگاه اهل بیت (ع) ۹۳
- ۳-۲-۵- صحابه در قرآن ۹۶
- ۳-۲-۶- عدالت صحابه از نگاه اهل سنت ۹۸
- ۳-۲-۶-۱- تأثیر بینش کلامی اهل سنت در رواج احادیث عایشه ۹۸
- ۳-۲-۳- عایشه؛ دختر ابوبکر خلیفه ی رسول اکرم (ص) ۹۹
- ۳-۳- عِلل و زمینه های اجتماعی ۱۰۱
- ۳-۳-۱- عایشه؛ دختر خلیفه ی پیامبر (ص) ۱۰۲
- ۳-۳-۲- عنوان ام المؤمنین ۱۰۲
- ۳-۴- عِلل و زمینه های علمی ۱۰۵
- ۳-۵- ویژگی ها و توانمندی های فردی عایشه ۱۰۸
- ۳-۶- حدیث مدار بودن علوم اسلامی در سده های نخستین ۱۰۹
- ۳-۷- مرجعیت علمی صحابه ۱۱۱

فصل چهارم : نقد و بررسی عوامل بزرگ نمایی شخصیت ام المؤمنین

عایشه.....	۱۱۵
مقدمه.....	۱۱۶
۱-۴- عوامل سیاسی (مناسبات سیاسی و برجستگی شخصیت عایشه)	۱۱۶
۲-۴- عوامل کلامی	۱۲۴
۱-۲-۴- دیدگاه افراطی و تفریطی شیعه و سنی درباره ی صحابه	۱۲۴
۱-۱-۲-۴- عدالت صحابه نزد اهل سنت	۱۲۴
۲-۱-۲-۴- مستندات اهل سنت درباره ی عدالت صحابه و نقد آن ها	۱۲۶
۳-۴- تدلیس صحابه	۱۳۶
۱-۳-۴- تدلیس در لغت و اصطلاح	۱۳۶
۲-۳-۴- اقسام تدلیس	۱۳۷
۱-۲-۳-۴- تدلیس اسناد	۱۳۷
۲-۲-۳-۴- تدلیس صیغ	۱۳۸
۳-۲-۳-۴- تدلیس شیوخ	۱۳۸
۳-۳-۴- نظر دانشمندان درباره ی تدلیس	۱۳۸
۴-۳-۴- عایشه و تدلیس	۱۳۹
۴-۴- بررسی کمی و کیفی حوزه ی معلومات صحابه	۱۴۱
نتیجه.....	۱۴۶
منابع و مأخذ	۱۴۷

پیش‌گفتار

با آمدن پیامبر (ص) و ظهور اسلام، انقلاب فرهنگی و علمی در جامعه‌ی آن زمان رخ داد؛ و در سایه‌ی این تحولات علوم مختلفی بوجود آمد، علمی که به دین و قرآن مرتبط بود، یکی از این علوم، علم حدیث بود که به شرح و تبیین آیات قرآن می‌پرداخت. شخصیت‌های زیادی به ویژه صحابه‌ی رسول خدا (ص) در نقل و رواج احادیث و سنت نبوی بیش از دیگران اثر گذار بودند، که از میان این شخصیت‌ها و چهره‌های تاریخی، عایشه؛ همسر پیامبر اکرم (ص) و نیز صحابه‌ی ایشان، نقش بسزایی را ایفا کرد، به طوری که وی نه تنها در زمان حیات آن حضرت، حضوری چشمگیر داشته، بلکه بعد از رحلت آن بزرگوار نیز از چهره‌های فعال و در زمینه‌های مختلف سیاسی و کلامی و حدیثی و علمی از سر شناسان بوده است؛ در این رساله به زندگانی ام المؤمنین عایشه می‌پردازیم و نقش و تأثیراتی را که وی در علوم مختلف به ویژه علوم قرآن و حدیث داشته است را مورد بررسی قرار می‌دهیم، سپس عواملی را که در نفوذ و گسترش تلاش‌های عایشه مؤثر بوده است را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم.

موضوع تحقیق

عایشه همسر رسول خدا (ص) و از چهره‌های غوغا برانگیز و مؤثر عصر رسول خدا (ص) در مدینه، و نیز در سده‌های نخستین اسلامی است، وی علاوه بر جایگاه اجتماعی و سیاسی‌ای که در عصر خود داشت در حوزه‌ی دانشهای متنوعی که به قرآن مربوط می‌شود نیز در قیاس با دیگر بانوان صدر اسلام حضوری قابل توجه دارد، ما در این رساله نخست به اندازه‌ی نقش آفرینی‌های این بانو در حوزه علوم قرآنی می‌پردازیم سپس تحلیلی از علل و زمینه‌های برجستگی‌های عایشه را در حوزه‌های یاد شده ارائه خواهیم کرد.

زمینه، سابقه و تاریخچه ی موضوع تحقیق

شخصیت عایشه موضوعی نیست که از ابعاد گوناگونش مورد توجه قلم فرسایی محققان به ویژه اهل سنت نباشد هر چند بخش عمده این قلم فرسایی ها، به بازخوانی چهره ی او در رابطه با مسائل عصر نزول قرآن کریم و علوم تدوین شده ی پس از آن داشته است، پرداخته اند .

ما در این رساله در دو جهت اساسی حرکت خواهیم کرد : نخست اندازه ی نقش آفرینی های عایشه را در علوم مختلف مانند اسباب النزول و قرائت و تفسیر (اثری) بررسی می کنیم؛ سپس به این تحلیل می پردازیم که چگونه این بانو در میان صحابه، عموماً و از بین بانوان هم عصر خود خصوصاً نمود و جلوه ی بیشتری در حوزه های یاد شده داشته است . البته این رویکرد با توجه به جستجو هایی که داشته ایم نوین می باشد و می تواند متضمن نکات مفیدی باشد .

اهداف تحقیق

۱. پرتو افکنی به گوشه هایی از مباحث علوم قرآن کریم .
۲. بازخوانی بخش هایی از علم قرائت و تفسیر اثری .
۳. پیگیری نقشی که محورهای سیاسی و کلامی، برای بزرگ نمایی چهره های صدر اسلام داشته اند .
۴. تأکید بر لزوم احتیاط در تحلیل و وصف چهره های نامدار تاریخ اسلام .

اهمیت و ارزش تحقیق با تأکید بر کاربرد نتایج آن

کاربردهای این تحقیق طبعاً به لحاظ طبیعت موضوع در گام اول به پژوهش های قرآنی و در گام بعدی به پژوهش های رجالی، حدیثی و تاریخی باز می گردد، چنان که اهمیت این موضوع نیز از آنجا ناشی می شود که گزاره های تکراری و بازتاب یافته در کتب متعدد تراجم و رجال اهل سنت را باز کاوی می کند و آن را در بوتله ی تحلیل و نقد قرار می دهد .

فرضیه ها یا سؤال های ویژه

۱. به رغم اینکه عایشه چون نوع بانوان با محدودیت هایی مانع حضور در جامعه ی علمی رویارو بوده حضور قابل توجه و چشمگیری در عرصه ی علوم قرآن دارد.
۲. برجستگی جایگاه نسبی عایشه در حوزه های یاد شده ناشی از محورهای کلامی، حدیثی و سیاسی است.

روش انجام تحقیق

این تحقیق، متکی بر روش کتابخانه ای و مراجعه به منابع و مصادر متعدد و فیش برداری از آنهاست که در ادامه از شیوه ی تحلیل محتوا و ایجاد ربط بین داده های اطلاعاتی متنوع می انجامد .

فصل اول

نگاهی گذرا به زندگانی ام المومنین عایشه

مقدمه

ام المؤمنین، عایشه، به عنوان یکی از همسران رسول اکرم(ص) در زمره ی اصحاب آن حضرت قرار دارد که این خود، دست کم در میان گروهی از مسلمانان افتخاری بس عظیم برای ایشان به شمار می رود .

عایشه در طول مدت زندگی با پیامبر اکرم(ص) علوم و معارف زیادی را کسب کرد و از این طریق بعد از رحلت ایشان توانست نقش و جایگاه مهمی در علوم مختلف به خصوص علوم قرآنی داشته باشد.

در این فصل، نخست می خواهیم نگاهی گذرا به فراز و نشیب های زندگی او داشته باشیم و کم و بیش زمینه ی بالندگی و رشد و شکل گیری ابعاد گوناگون شخصیتی اش را واکاوی کنیم. چند نکته

۱. در این فصل، منابع اهل سنت را که بیش از دیگران به شرح و بسط زندگی این بانوی صدر اسلام پرداخته اند، محور گزارش های خود قرار داده ایم .

۲. قصد ما در این رساله شرح حال نگاری گسترده و همه جانبه نیست، بنابراین این فصل کوتاه و مختصر را تنها برای طرح تصویری کلی و دورنمایی از زندگی ایشان نوشته ایم.

۳. انگیزه ی ما در این فصل تنها گزارش شرح حال و زندگی عایشه است، نه داوری. به همین دلیل تنها به عنوان یک گزارشگر، مطالب را از کتب معتبر نقل می کنیم .

۴. در این فصل تنها به برخی از ویژگی ها و فضایل علمی عایشه به طور کلی می پردازیم و از آن جا که گزارش بزرگی ها و نقش و جایگاه ایشان در علوم مختلف، محور فصل بعدی است، در آینده به این مهم، به طور گسترده خواهیم پرداخت.

۱-۱- خاندان عایشه

عایشه، دختر ابوبکر بن ابی قحافه بن عامر بن کعب بن سعد بن تیم بن مره^(۱)، نام مادرش ام رومان دختر عامر بن عویمر بن عبد شمس بن عتاب بن اذینه بن سبیع بن دهمان بن حارث بن غنم بن مالک بن کنانه می باشد.^(۲) وی از خاندان مشهور « بنو تیم » است که به کرم، شجاعت، امانت و نیک اندیشی شهرت دارند و پدرش نیز به اخلاق نیکو، حسن معاشرت و هم زیستی مسالمت آمیز شناخته می شود.

مورخان اسلامی بیشتر بر این نظر اجماع دارند که نسب ایشان از قریش است- که آگاهترین مردم به خیر و شرند- تا آنجا که افراد زیادی از قوم های مختلف نزد ابوبکر می آمدند تا از علم، مهارت و حسن معاشرتش بهره ببرند. ام رومان هم از صحابیان جلیل القدر پیامبر به شمار می رفت.^(۳) ثمره ی ازدواج ابوبکر وام رومان دختر و پسری به نام عایشه و عبدالرحمن بود که هر دو به هنگام مهاجرت پیامبر (ص) به مدینه هجرت کردند.^(۴)

۱-۲- تولد

بعد از بعثت پیامبر اکرم (ص) در خانه ای که قبل از دیگران پرتوهای از آفتاب نبوت در آن تابیده و نور توحید و یکتا پرستی در آن آشکار شده بود- در سال چهارم بعثت -در مکه دختری دیده به جهان گشود که نامش را عایشه نهادند.^(۵)

لقب ایشان ام المؤمنین و کنیه ی وی «ام عبدالله» بود که بر گرفته از نام پسر خواهرش عبدالله بن زبیر است.^(۶) انتخاب این کنیه به این دلیل بود که ایشان از پیامبر (ص) هیچ فرزندی به دنیا نیاورد و برای عبدالله پسر خواهرش اسماء، همچون مادر بود.^(۷)

۱-ذهبی، محمد بن احمد شمس الدین، سیر اعلام النبلاء، تحقیق شعیب الارنؤوط، ج نهم، بیروت، مؤسسة الرسالة، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۳۵.

۲- عسقلانی، احمد بن علی بن حجر، تهذیب التهذیب، تحقیق مصطفی عبد القادر عطا، ج اول، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۴ق، ج ۱۲، ص ۴۶۲.

۳- بنت الشاطی، عائشه، نساء النبی، بی جا، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۳۹۹ه، ص ۷۲ و البهنساوی، عبدالرؤف، ازواج النبی، بی جا، بی جا، مکتبه بالعلم والایمان، ۱۹۹۹م، ص ۷.

۴- ابن سعد، محمد کاتب واقدی، الطبقات الکبری، بی جا، بیروت، دارالفکر، ۱۳۷۶ق، ج ۳، ص ۱۴۶.

۵- عسقلانی، احمد بن علی بن حجر، الاصابه فی تمییز الصحابه، تحقیق عادل احمد عبد الموجود وعلی محمد معوض، ج اول، بیروت، دار الکتب العربیه، ۱۴۱۵ق، ج ۴، ص ۳۴۸.

۶- عسقلانی، تهذیب التهذیب، پیشین، ج ۱۲، ص ۴۶۲.

۷- خیامی، امیر مهنا، زوجات النبی واولاده سیره و تاریخ، ج اول، بیروت، مؤسسة عز الدین، ۱۴۱۱ق، ص ۷۶.

البته، شایان ذکر است که نام مادر اسماء، فتیله، دختر عبدالعزی است.^(۱) عایشه به دلیل اینکه دختر بچه ای زیبا و سفیدرو بود با لقب « حمیرا » نیز شناخته می شد.^(۲)

۱-۳- ازدواج

زمانی که پیامبر گرامی اسلام به امر رسالت برانگیخته شد، برای اینکه این امانت الهی را به مردم برساند نیازمند نیرو و پشتوانه بود و از آنجا که اعراب جاهلی برای روابط خویشاوندی و پیوندهای خانوادگی احترام ویژه ای قائل بودند؛ پیامبر (ص) از این راه توانست برای ترویج دین اسلام، نیروهای لازم را فراهم نماید. تا جایی که برای شکستن سنت های غلط جاهلیت و برای قرار دادن بیوه زنان در پوشش اقتصادی و عاطفی، با آنان ازدواج می نمود.^(۳)

نخستین همسر رسول اکرم (ص) حضرت خدیجه (س) بود، ایشان زنی راستین و با وفا و از بهترین یاوران ایشان به شمار می رفت. وی سختی ها و غم ها و مشکلات ناشی از دعوت را بر او آسان می نمود. بعد از رحلت خدیجه (س) -دو سال قبل از هجرت^(۴) - دیگر کسی نبود که این خلأ را پر کند و تنهایی و سکوتی را که پس از خدیجه (س) بوجود آمده بود بزداید .

در چنین وضعیتی که هر لحظه یاد و خاطره ی ایشان، بر پیامبر (ص) تداعی می شد و او را می آزرده، کسی جرأت نمی کرد با او در مورد ازدواج سخن بگوید . تا اینکه خوله دختر حکیم بن اوقص همسر عثمان بن مظعون، این طلسم را شکست و مسأله ازدواج را با آن حضرت مطرح نمود و عایشه را با وجود اینکه سنّی نداشت، به پیامبر (ص) پیشنهاد نمود.^(۵)

البته برخی گفته اند: ((که پیامبر (ص) بلا فاصله پس از مرگ خدیجه (س)، عایشه را به عقد خود در آورده است.))^(۶)

۱- ابن سعد، الطبقات الکبری، پیشین، ج ۳، ص ۱۴۶ و غروی نائینی، نهلا، محدثات شیعه، ج اول، تهران، تربیت مدرس، بی تا، ص ۳۰.

۲- ذهبی، سیر اعلام النبلاء، پیشین، ج ۲، ص ۱۴۰.

۳- شیرازی، مکارم، تفسیر نمونه، ج یازدهم، قم، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۸هـ، ج ۱۷، ص ۳۸۲.

۴- ذهبی، سیر اعلام النبلاء، پیشین، ج ۲، ص ۱۳۵.

۵- ابن اثیر جزری، علی بن محمد، اسد الغابه فی معرفة الصحابة، تحقیق خلیل مأمون شیخا، ج اول، بیروت، دارالمعرفة، ۱۴۱۸ق، ج ۶، ص ۱۸۹.

۶- ذهبی، سیر اعلام النبلاء، پیشین، ص ۱۴۱.

برخی دیگر بر این عقیده اند، که ایشان سه سال پس از مرگ خدیجه با عایشه ازدواج کرد. ^(۱) آنچه که از زبان عایشه نقل گردیده، این است که ایشان دختر بچه ای شش یا هفت ساله بوده که پیامبر (ص) او را به عقد خود درآورده است حتی او اذعان کرده این ازدواج به اصرار پدرش ابوبکر بوده به دلیل اینکه هر کسی می خواست به نحوی با پیامبر (ص) روابط خویشاوندی داشته باشد. ^(۲)

برخی دیگر بر این عقیده اند که پیامبر (ص) در شوال سال دوم هجرت بعد از بازگشت از جنگ بدر با عایشه ازدواج کرده است. ^(۳) و علت اینکه پیامبر (ص) با او در شوال ازدواج کرده این گونه نقل کرده اند که فرستادن زن به خانه ی بخت در این ماه، مستحب است و اعراب این را برای خود خوش یمن می دانستند. ^(۴)

پیامبر (ص) در زمان حیات حضرت خدیجه (س) با هیچ زنی جز او و بعد از وفات ایشان با هیچ دوشیزه ای جز عایشه ازدواج نکرد. ^(۵) با استناد به روایتی از اهل سنت، پیامبر (ص) چندین بار قبل از ازدواج با وی، ایشان را در خواب دیده بود. ^(۶)

بنا بر اظهارات عایشه، وقتی نه ساله بوده به همراه پیامبر (ص) وارد مدینه شده، در محلی بنام « سنج » ^(۷) در خانه هانی بن الحارث بن الخزرج مستقر گردیده، در آنجا با ایشان ازدواج کرده است. ^(۸)

عایشه بعد از ازدواج با پیامبر (ص) مانند دیگر زنان آن حضرت با لقب « ام المؤمنین » شهرت یافت و بنا بر قول خداوند متعال « النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ ... » ^(۹) احترام او واجب و ازدواج با او بر همه ی افراد حرام شد. ^(۱۰)

۱- ابن اثیر جزری، اسد الغابة، پیشین، ج ۷، ص ۱۸۹.

۲- ذهبی، سیر اعلام النبلاء، پیشین، ج ۲، ص ۱۳۵.

۳- حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله، المستدرک علی الصحیحین، تلخیص ذهبی، بی جا، بیروت، دار المعرفة، بی تا، ج ۴، ص ۵۴.

۴- دارمی، عبدالله بن بهرام، سنن دارمی، بی جا، دمشق، اعتدال، بی تا، ج ۲، ص ۱۴۵، باب النکاح.

۵- نووی، یحیی بن شرف، تهذیب الاسماء واللغات، ج اول، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۶ق، ج ۱، ص ۵۳.

۶- ترمذی، محمد بن عیسی، سنن الترمذی، ج دوم، بیروت، بی تا، ۱۴۰۳ق، ح ۳۹۶۷.

۷- حموی، یاقوت، معجم البلدان، بی جا، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا، ج ۳، ص ۲۶۵.

۸- خیامی، پیشین، ص ۸۳.

۹- احزاب / ۶.

۱۰- مکارم شیرازی، پیشین، ج ۱۷، ص ۲۰۴.

۱-۴- حضور سیاسی عایشه بعد از رحلت رسول اکرم (ص)

ام المؤمنین، عایشه، پس از رحلت رسول اکرم (ص) در زمان خلافت جانشینان وی یعنی؛ خلافت پدرش ابوبکر و نیز بعد از او در زمان خلافت رفیق و دوست صمیمی او، عمر، حتی در نیمه ی نخست خلافت عثمان، از طرفداران جدّی و ثابت قدم حکومت به شمار می رفت، اما در نیمه ی دوم خلافت او، با خلیفه سوم تعارض پیدا کرد. تا اینکه رابطه ی آنها تیره و به کینه و کدورت تبدیل شد و این باعث گردید که عایشه با آن همه سابقه ی تأیید از سوی خلفا و مقام خلافت در صف مخالفان سر سخت عثمان قرار گیرد.

پس از کشته شدن عثمان، پرچم مخالفت را با امیرالمؤمنین بر افراشت به دلیل این که ایشان در نظر داشت پس از عثمان خلافت را به خاندان خودش - بنوتیم - باز گرداند، چون بسیار علاقه مند به خویشاوندان خود بود و حتی نسبت به این مسأله تعصّب شدیدی داشت.^(۱)

عایشه که خود از مشوقان شورش ضد عثمان بود، در پی قتل او به دست شورشگران و به واسطه ی تعارضاتی که با علی (ع) داشت وضع سیاسی مکه را به گونه ای دیگر دنبال نمود و تمامی کسانی را که قصد خونخواهی عثمان داشتند دور خود جمع کرد.^(۲)

طلحه و زبیر، هردو از خویشاوندان عایشه بودند و چشم طمع به مسند خلافت داشتند پس از عثمان، امیدوار بودند که به مناصب بزرگ گماشته شوند چون مناصبی را که قبلاً به آنان پیشنهاد شده بود فراخور شأن خود ندیدند، به بهانه ی گزاردن حج عمره از مدینه خارج و راهی مکه شدند و در راه مکه به عایشه پیوستند.

این عده در مکه هنگامه ای برپا کردند و هرروز مردم را به کین خونخواهی عثمان و جنگ با علی (ع) برمی انگیزتند.^(۳)

سرانجام در سال ۳۶ هجری نزدیک بصره در محلی بنام «خریبه» جنگ صورت گرفت، در این نبرد، طلحه و زبیر کشته شدند و آن حضرت در مرگ این دو اندوهگین شد و دستور داد هر دو را به خاک سپردند.

۱- ر.ک: علامه عسکری، سید مرتضی، احادیث ام المؤمنین عایشه ادوار من حیاتها، ج اول، بیروت، دار الزهراء، ۱۴۰۵ق، ص ۲۰ الی ۵۶

۲- خرمشاهی و...، بهاء الدین، دائرة المعارف تشیع، ج دوم، بی جا، نشر سعید محبی، ۱۳۸۰ش، ج ۴، ص ۴۴۲.

۳- ابن خلکان، احمد بن محمد، وفيات الاعیان و انباء انباء الزمان، تحقیق دکتر احسان عباس، بی جا، بیروت، دار الفکر، ۱۳۶۰ش، ج ۳، ص ۱۸ و حسینی مدنی، ضامر بن شدقم بن علی، وقعة الجمل، تحقیق تحسین آل شیب موسوی، ج اول، بی جا، نشر محقق، ۱۴۲۰ق، ص ۹.

به فرمان حضرت امیرالمؤمنین، عایشه را از کجاوه ی شتری که بر آن، نبرد را رهبری می کرد بیرون آوردند و با احترام به بصره بردند و از آنجا به مدینه فرستادند.^(۱)

شهرت این نبرد به جمل به این دلیل بود که عایشه از بالای شتر آن را اداره می کرد.^(۲)

فراز و نشیب های جنگ جمل و پیامدهای آن گوناگون گزارش شده که پرداختن به آن مورد بحث ما نیست. حضور سیاسی عایشه در نبرد جمل، شخصیت ایشان را تا حدودی زیر سؤال می برد ولی بعد از جنگ جمل نیز مورد احترام حضرت علی (ع) بود به طوری که ایشان تحت تأثیر رفتار کریمانه ی امام علی(ع) قرار گرفت.

البته، روایت شده است که عایشه بعد از جنگ جمل از کار خود پشیمان و بسیار ناراحت و اندوهگین بود. از او سؤال کردند که تو همسر رسول خدا (ص) و دختر ابوبکر هستی برای چه اندوهگینی؟ در پاسخ گفت: « إِنَّ يَوْمَ الْجَمَلِ مَعْتَرِضٌ فِي حَلْقِي لَيْتَنِي مَتَّ قَبْلَهُ أَوْ كُنْتُ نَسِيًّا مَسِيًّا »^(۳) یعنی داستان جمل گلوگیرم شده است کاش پیش از آن مرده بودم یا به دست فراموشی سپرده شده بودم.

ایشان این حادثه را از تقدیرات الهی می دانست که برای او رقم خورده بود.^(۴)

۵-۱- ویژگی ها و جایگاه عایشه

۵-۱-۱- محبوب پیامبر(ص) :

در روایات متعددی از اهل سنت نقل شده که عایشه از زنان مورد علاقه و محبوب پیامبر(ص) بوده که افراد زیادی در آن هم عقیده اند.^(۵)

۱- خرمشاهی ...، پیشین، ج ۵، ص ۴۴۲ و شیخ مفید، ابو عبدالله محمد بن محمد بن نعمان، کتاب الجمل، ترجمه ی محمود مهدوی دامغانی، چ اول، تهران، نشر نی، ۱۳۶۷ش، ص ۲۰۰.

۲- خرمشاهی...، پیشین، ج ۵، ص ۴۴۲.

۳- ابن طیفور، ابوالفضل بن ابی طاهر، بلاغات النساء، بی جا، قم، بصیرتی، بی تا، ص ۸ و ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، بی جا، قم، دار احیاءالکتب العربیة، بی تا، ج ۱، ص ۲۶۴.

۴- « أنانادمةً وکان ذلک قدرًا مقدوراً ». ابن طیفور، پیشین، ص ۸.

۵- اصفهانی، ابوالفرج، اخبار النساء فی کتاب الاغانی، تحقیق الاحیر مهنّا، ج دوم، بیروت، الکتب الثقافیة، ۱۴۱۳ق، ص ۲۱۴ و استانبولی، محمود مهدی، نساء حول الرسول والرد علی مفتریات المستشرقین، تحقیق مصطفی ابوالنصر السبلی، بی جا، بیروت، دار ابن کثیر، ۱۴۱۷ق، ص ۵۵.